

Зашто ревизија?

Из нове књиге др Милета Бјелајца „1914–2014: Зашто ревизија? Старе и нове контроверзе о узроцима Првог светског рата“, коју је управо објавио Медија центар „Одбрана“, доносимо изабране делове који ближе осветљавају стварне узроке Првог светског рата и данашње покушаје ревизије историјских чињеница

Пре двадесет година, приликом обележавања 80. годишњице почетка Првог светског рата, која се поклопила са новом балканском кризом, унети су нови тонови у реинтерпретацију његових узрока. Србија се почела враћати у фокус. Није то било тешко јер су у то време Срби били дежурни кривци за рат који је беснео. Одрицали су их се и бивши савезници. Тада, у академском свету, то лакше прихватају млађи историчари, неоптерећени ранијим консензусом из шездесетих година прошлог века, утемељеним на истраживањима немачког историчара Фрица Фишера и његових сарадника.

Данас, поводом 100. годишњице, много је више дела која инсистирају на српској и руској одговорности него раније. Међутим, за разлику од ранијег широког консензуса међу историчарима, овај нови тренд далеко је од тога буде опште прихваћен. Да ли ће тако и остати, видећемо. Десетак београдских

еминентних али и млађих историчара, уочило је ове трендове, анализирано поједина издања или давало други допринос расправи. Сами смо, и пре ове књиге, давали такве прилоге.

Политичко исходиште оцена о узроцима рата

Накнадним политичким оценама о узроцима избијања Првог светског рата и „Јулској кризи 1914“ претходило је обликовање јавног мњења у свим земљама учесницама. Две средњоевропске царевине, Аустроугарска и Немачка, одлучне да искористе прилику и ратом реше однос снага на континенту, морале су да добију патриотску подршку своје јавности, али и јавности у неутралним земљама. Ваљало је представити рат као изнуђен, као одбрану најпречих националних интереса, као последње средство које је остало када су се све „искрене жеље“ за миром потопиле незајажљивошћу „друге стране“. Проблем са убеђивањем јавног мњења, осим Србије и Црне Горе, имале су више-мање и друге силе.

Други корпус оцена о узроцима Светског рата и држави Немачке и Аустроугарске током јулске кризе 1914, који је имао превасходно политичко исходиште, настао је у међуратном раздобљу. У борби за оспоравање члана 231 Версајског мировног уговора и члана 177 уговора у Сен Жермену, на истом послу нашли су се актери и историчари. Пресуде Мирвоне конференције проглашене су „нечувеним неправдама“. Постојао је и страх да ће одговорни завршити пред судовима. Поред жеље нових политичких снага у пораженим државама да се одговорност за рат истражи, старе структуре организовале су се и почеле акцију прикривања оптужујућих докумената, мемоари се цензуришу, а ускоро почиње потрага по свету за оним историчарима који су били спремни да пишу у корист немачке тезе о невиности или бар подједнакој одговорности свих. Организовани су центри за пропаганду који су издавали часописе на више језика и преводили и дистрибуирали књиге страних историчара. Овај рецепт као да се поновио пред нама последњих година.

Мање у Немачкој, а више у Аустрији, постојала је перманентна потреба да се докаже да је службена Србија стајала иза Сарајевског атентата и да је Београд расприривао национализам на тлу Монархије који је њу угрожавао. Дакле, није национално питање било њен унутрашњи проблем – оно је уношено са стране.

Старо под плаштом новог

Данас, у вероватно најпознатијој и највише промовисаној књизи аустралијског историчара са Кембрица Кристофера Кларка читамо да је пуковник Апис главни архитекта атентата у Сарајеву (али он је регуларно спалио папире – каже Кларк). Пашић и влада су знали за атентат унапред, али нису ништа учинили да га спрече. „Зашто није ухапшен Апис?“, пита се аутор. Пашић је знао за атентат јер је његов повереник био „црнорукац“ Милан Цигановић, баш онај који је атентаторима предао оружје и обучавао их. То је „извесно“, јер тако пише у својим памфлетима Милош Боггићевић. (О њему и његовој опскурној улози постоји цео одељак у књизи „1914–2014: Зашто ревизија?“). Кларк даље инсистира на тези која се не разликује од аустроугарског ултиматума да је „терористичка организација“ која је стаја-

ла иза атентата екстериторијална, дакле не ради се о организацији са територије Монархије. Српски национализам био је експанзиван и шовинистички. Апис, Пашић и Србија чврсто се држе „Начертанија“ који остаје њихов програм до 1918. године. Његови циљеви неприхватљиви за Европу морали су се прикривати. Читамо да је Гаврило Принцип био члан „Црне руке“. Аустроугарски поданици у Босни нису живели тако лоше. Монархија је донела прогрес и просперитет. Злочин из 1903. довео је до злочина из 1914. године, тврди Кларк.

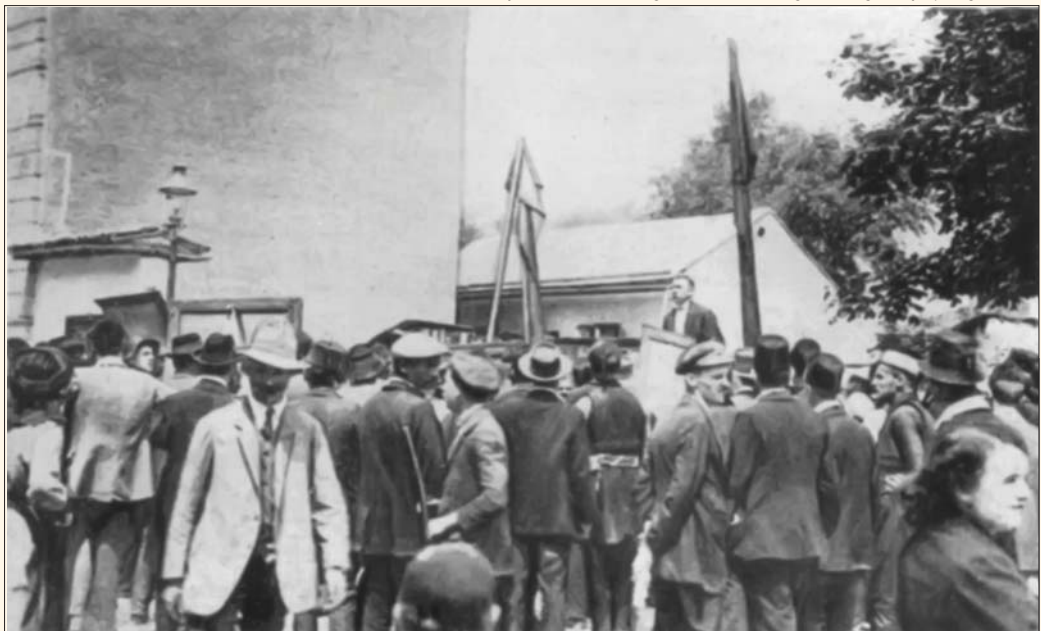
Некадашња пропаганда поражених данас је васкрсла, а једина брана су јој историчари старог кова у средњој и западној Европи, односно Америци.

Креирање неприхватљивог ултиматума

Историчар Макс Хејстингс наводи да је Владимир Гизл, аустроугарски посланик у Београду, заиста 7. јула, пре повратка на дужност, добио од свог министра Бертолда прецизне инструкције: „Како год да Срби буду реаговали на ултиматум [који се тада писао], ви морате прекинути односе и мора доћи до рата.“

Одавно су историчари, и пре Хејстингса, ово утврдили. Намерно је писан „неприхватљив“ ултиматум како би се добио повод за рат, рат који се желео. Тако су га у размени мишљења и означавали у Берлину и Бечу, после договора 7. јула да ступају заједно у овој европској кризи. Чак и историчар Кристофер Кларк признаје да је ултиматум био креиран тако да буде одбијен и да је Гизл добио инструкције да одбије српски одговор без обзира на његов садржај.

Прошесћна скуйшћина на улици у Сарајеву

Други то не желе да виде. Британски историчар Марк Корнвол ће у првој половини деведесетих година дати своје већементне оцене о улози Србије. Рат је, по њему, био добродошао српској влади јер ју је решио унутрашњих брига. Србија је, према „доказима“, била много тврдоглавија и независнија „него што су историчари замишљали ... у јулу 1914. Србија је била спремна да одбије аустријске захтеве који су били у супротности са статусом суверене и 'цивилизоване' државе (наводи у оригиналу – прим. М. Б.) ... Због тога је влада срочила (у оригиналу: по сопственом мишљењу – прим. М. Б.) веома помирљив одговор, који је ипак био пун резерви ... Краљевина је била спремна 25. јула да уђе у ризик локалног рата са Аустроугарском ... До краја јула 1914. године Пашић је знао да се Велика Србија може остварити само кроз огањ свеевропског рата. Сама Србија помогла је да се тај рат догоди јер током Јулске кризе није била спремна да се врати у положај аустроугарског сателита (sic!)”.

Дакле, по Корнволу, Србија је желела рат, а ми смо погрешно мислили да је то желела Аустроугарска.

Колико су ове оцене далеко од оних не само Србији на клоњених држава, већ и самих немачких дипломата оног времена и цара Виљема. „Он је одлучио да су сада сви разлози за рат отпали.” Кајзер „више није желео да Аустрија изазове рат”. Немачки посланик је јављао како су он и дипломатска заједница у Београду видели српски одговор:

„Након што смо српски одговор подробно и у миру размотрили, у кругу колега који су се сакупили код мене, владало је јединствено уверење да је барон Гизл пребрзо отпутовао. Свима нам се чинило да је Србија веома далеко сежно изишла у сусрет захтевима и да је томе био несразмерно кратак рок у коме је наш аустроугарски колега проанализирао уручени му одговор. Наиме, сви смо ми сматрали да би нама требало више времена, па смо закључили да је он унапред добио налог да отпутује уколико, да тако кажем, Ултиматум не буде глатко прогутан. У међувремену је српски одговор био објављен и учврстио нас у томе да смо тачно разумели [зашто је Гизл отпутовао].”

Спорно је и време српске мобилизације – не случајно

Аустријски историчар Манфред Раухенштајнер и британски Марк Корнвол, приписујући српској влади непомирљивост у одговору, мисле да је један од доказа и мобилизација пре истека рока за подношење одговора:

„Брижљиво срочени одговор на бечки ултиматум требало је да буде прихватљив европским владама, али ни у ком случају није био безусловно прихватање захтева који су упућени Београду. Из чињеница да је Србија почела моби-

РЕВИЗИОНИСТИ ГЛАСНИЈИ

Јасно је да изван покушаја ревизионизма постоје и у западној историографији аутори и радови који се држе професионалних и научних принципа. Међутим, иако малобројни, гласови ревизиониста су гласнији, медијски присутнији. Постоје нескривене политичке намере њихових промотера. Ипак, изгледа да ни сви медији или њихови новинари, творци ТВ серија, не прихватају у потпуности те ставове. То охрабрује.

Међу историчарима, стара гарда се и даље држи, а ревизионисти спуштају тон и настоје да убеди саговорнике да нису најбоље прочитали њихове књиге. Тако Шон Мекмикин, у анкети Би-Би-Сија (BBC) о узроцима рата, не инсистира чврсто на тези о „руском злочину”, па помиње и друге као сукривце.

Слично поступа и Кристофер Кларк, аутор познате књиге „Месечари: Како је Европа склизнула у рат 1914”, у медијским јавним дебатама када су му саговорници „Фишеровци”. Недавно је и у српској средини покушао да нас убеди да његова књига није усмерена против Србије, већ да је он поделио историјску одговорност на све актере подједнако. Његове изјаве или интервјуи просто су писца ових редова натерале да посумња у своје знање енглеског језика и у способност разумевања аргументације и садржаја једне књиге. Ипак, покушавам да се „утешим” да боља знања енглеског немају ни професори са Оксфорда и неких других британских или америчких универзитета, нити довољно знања из немачког његови немачки или аустријски крити-

чари. Наиме сви они, било да хвале Кларка или стављају замерке и критике, видели су исто што и ми – у центру дебате је Србија и њени односи са Аустроугарском, тачније дефинисање српске конспирације и малигног национализма који је, подржан од Русије, довео до катастрофе. Када Кларк покушава да се представи као историчар који је равноправно поделио одговорност на све, један његов критичар, Најџел Џонс ће не без ироније навести:

„Подједнака кривица? Не баш. Нација у центру Кларковог наратива није моћна Немачка, већ копнена балканска држава, која се недавно ослободила доминације Отоманске Турске... То је та ... конвенционално наново демонизирана за свој удео у југословенским ратовима деведесетих ... мала Србија”.

Најџел уочава да се инсистирањем на акту из 1903. године жели постићи ефекат сугерисања да се ради о полу-барбарској гангстерској држави, где официјерски кор (четири официјера – М. Б.) на ужас Европе, демонстрира цивилизацијски ниво комадањем непопуларног монарха. Готово половина књиге посвећена је Србији, а прво поглавље или четвртину књиге директно посвећено покушају да се објасни како је сукоб Аустроугарске и Србије потпалио рат, наводи Најџел.

Такође, у Кларковој књизи сви смо видели покушаје да се прикрију или ублаже доскорашња сазнања о немачкој и аустроугарској улози, њихови планови и потези. Превише тога је испуштено, па остају неразумљиве реакције другог блока оног времена – Антанте.

Демолирана фабрика намештаја Пеџира Векића

лизацију више сати пре слања одговора на аустријски ултиматум види се да је српска влада била свесна последица свог одговора.”

Кристофер Кларк такође износи, као и Манфред Раухенштајнер, али се на њега не позива, да је аустроугарском посланику Гизлу било јасно да прихватање ултиматума „неће бити безусловно. Наредба за српску мобилизацију је била на снази од три сата тог поподнева, градски гарнизон је изашао уз велику буку да заузме брежуљке око града, Народна Банка и Државни архив су евакуисани из Београда у унутрашњост, и дипломатски кор је био већ припремљен да следи владу у Крагујевац, на путу за Ниш”.

У овом детаљу греша и француски историчар Жан Жак Бекер. И он наводи да је мобилизација у Србији била наређена 25. јула у 15 часова, чак три сата пре предаје одговора на ултиматум, јер није имала никакве илузије како ће бити дочекан њен одговор на ултиматум.

Било је гласина и процена које су стизале у Беч да је мобилизација била наређена већ 24. јула у 16 часова. Тако је јављао аустријски обавештајцац из Шапца, преко команде XIII корпуса у Загребу, што је примљено у 23.30 часа тог дана.

Поред ове вести, Конрад Хецендорф бележи и да је 25. јула стигла друга вест, да је у четири сата после подне наређена општа мобилизација. Ово последње личи на Гелинеков извештај који користи Кларк. Било је гласина и међу самим Србима да ће бити проглашена мобилизација или да је већ проглашена (а није била – прим. М. Б.), увек из „поверљивог” извора.

Ипак, питамо се, зар није неки српски извор првог реда био примеренији за ову осетљиву интерпретацију од простог обавештајног нагађања или накнадног дипломатског сећања. Да су тако поступили, видели би да је наредба била потписана тек иза 20 часова, после треће седнице владе тога дана, која је почела у 19 часова, пошто је стигао одговор да је аустроугарски посланик прекинуо односе. Наредба је из министарства разаслата у 21 час, а мобилизација одређена да почне 26. јула. Аустроугарска команда наредила је своју у 21.23 часа. Британски дипломата из Београда јавио је у Лондон у 22 часа са две речи: „Мобилизација наређена”. Ово су могли прочитати британски историчари. ■

(Наславак у следећем броју)